

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

The Research Synthesis on Nonformal Education

นฤมล ต้นธสุรเศรษฐ์* และคณะ**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ และ 2) สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ประชากรที่ใช้ คือ วิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ และงานวิจัยสถาบันเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ที่ทำการวิจัยในระหว่างปี 2550-2554 จำนวน 87 เรื่อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย และแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ คือ (1) ปีพ.ศ.2552 มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด (2) มหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นสถาบันที่ทำวิจัยในด้านนี้มากที่สุด (3) สาขาหรือวิชาเอกที่ทำวิจัยมากที่สุด คือ บริหารการศึกษา (4) หัวข้อของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุด คือ การพัฒนาครูและบุคลากร (5) รูปแบบการใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจมากที่สุด (6) วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงและการสุ่มอย่างง่ายมากที่สุด (7) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมากที่สุดคือ แบบสอบถาม และ(8) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุดคือ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) เนื้อหาสาระของการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ สรุปได้ 10 หัวข้อคือ (1) การพัฒนาครูและบุคลากร (2) การพัฒนาผู้เรียน (3) การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ (4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ (5) ความพึงพอใจ-ขวัญ-กำลังใจของบุคลากรและของผู้เรียน (6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (7) การมีส่วนร่วมในการจัดการการศึกษานอกระบบ (8) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน (9) การประกันคุณภาพของสถานศึกษานอกระบบ และ (10) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน

*รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา

**รองศาสตราจารย์ ดร.อรุณี ทรดาล สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา

**รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริสวัสดิ์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the characteristics of the research on nonformal education and 2) to synthesize the research on nonformal education.

The population was 87 theses, independent studies, and institutional researches on nonformal education which were conducted between 2007- 2011 B.C. The instruments used were the research evaluation and the research characteristics forms. The statistics employed were the frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The results of the research were 1) the characteristics of the research on nonformal education were: (1) researches on nonformal education were conducted the most in 2009 B.C., (2) Maharakham University conducted the most, (3) the school and major in Educational Administration conducted the most, (4) the development of teachers and staff was the category which was researched the most, (5) the methodology employed most was survey research, (6) the purposive and simple random sampling techniques were employed the most, (7) The research instrument used most was the questionnaire, and (8) the statistic employed most were mean and standard deviation. And 2) the research contents on the research synthesis on nonformal education could be concluded into 10 topics which were (1) teachers and staff development, (2) learners development, (3) nonformal education models and activity – organizing development, (4) nonformal education management, (5) staff and learners' satisfaction, spirit, and morale, (6) administrator's leadership, (7) the participation in the nonformal education management, (8) people needs of nonformal education, (9) quality assurance of nonformal education institutes, and (10) technology usage of staff and learners.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสโลกาภิวัตน์นำเอาความเปลี่ยนแปลงซับซ้อนมาสู่สังคมยุคใหม่ ทำให้มีการแข่งขันกันสูงมากในสังคมโลก ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ปัญหาที่ดำรงอยู่และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การปฏิรูปการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นไม่แต่เพียงในประเทศไทย หากแต่ในบริบทสากลและนานาชาติ ด้วยเป้าหมายที่เป็นไปในทิศทางคล้ายคลึงกัน คือ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันของประชากร (เสาวนีย์ เลวลีย์ 2554: 6-6) ประเทศที่พัฒนาแล้วคนในสังคมต้องมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลาเพื่อให้เป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ รู้เท่าทันคนในสังคมอื่น เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า และเป็นแรงงานที่มีสมรรถนะในการทำงาน ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนาจำเป็นต้องมีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของตน การให้การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการให้ความรู้เพื่อเตรียมคนในระดับหนึ่ง เพื่อให้คนเข้าสู่ตลาดแรงงานและเพื่อให้คนแสวงหาความรู้ในระดับสูงขึ้นไป เมื่อพ้นจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว คนเรายังต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาตนเองและร่วมพัฒนาประเทศในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาที่ยืดหลักการศึกษาตลอดชีวิตที่เข้ามาช่วยเสริม เติมเต็มและสนองความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลาย โดยสามารถจัดให้ตรงกับความต้องการลักษณะต่างๆของผู้เรียน ดังนั้นการให้การศึกษานอกระบบ จึง

เป็นสิ่งช่วยเสริม บ่มเพาะความใฝ่รู้และทำให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นเคยกับการศึกษาจนมีนิสัยรักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ นำไปสู่การเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุดต่อเนื่องตลอดชีวิต

นอกจากนี้แม้ว่าการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบจะมีมานานแล้ว แต่เนื่องจากเป็นงานที่ปฏิบัติในพื้นที่ ใกล้ชิดกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการมาก การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนการปฏิรูปการศึกษา มีความเป็นพลวัตสูง เพื่อให้การศึกษาตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ จุดเน้นและทิศทางงานวิจัยการศึกษานอกระบบต้องมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อีกทั้งงานวิจัยส่วนหนึ่งที่ได้จัดทำไปแล้วแม้จะนำมาใช้ได้แต่ยังกระจัดกระจาย ไม่มีการรวบรวมจัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้มีงานวิจัยที่จะนำมาใช้ในการศึกษา การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และเป็นประโยชน์กับผู้ปฏิบัติงาน เท่าที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีผู้ทำการสังเคราะห์งานวิจัย ทั้งในเรื่องการอ่าน แหล่งวิทยากรในชุมชน การเรียนการสอนคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่างๆ 10 ประเทศ พัฒนาการและการสังเคราะห์งานวิจัยคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวิชาภาษาอังกฤษในประเทศไทย และงานวิจัยทางการศึกษาในประเทศไทย ผลการศึกษาดังกล่าวมีการค้นพบแนวทางที่เป็นระบบ และทำให้ได้ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือทำวิจัยต่อเนื่องในศาสตร์ต่างๆที่มีผู้ทำวิจัยในด้านนั้นๆ

ด้วยเหตุดังกล่าวการสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงคาดว่าจะนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษานอกระบบในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การบริหารจัดการ การพัฒนาครู และบุคลากร ตลอดจนเป็นประโยชน์กับผู้ปฏิบัติงาน นิสิตนักศึกษา การตัดสินใจเพื่อวางแผนงาน การจัดโครงสร้างการบริหาร และจัดทำนโยบาย ผ่านวิธีการวิจัยหลายๆประเภท ซึ่งจะทำให้เกิดมุมมองเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบที่จัดอยู่ในประเทศไทย นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบให้มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ
2. เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ จากงานวิจัยของนักวิจัยและนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ และสังคมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่พิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 จากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชและจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

2. เนื้อหาที่สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ประกอบด้วย 10 หัวข้อ ได้แก่

- 1) การพัฒนาครูและบุคลากร 2) การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ 3) การพัฒนาผู้เรียน 4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ 5) ความพึงพอใจ ขวัญ กำลังใจของบุคลากรและของ

ผู้เรียน 6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 7) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ 8) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน 9) การประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ และ 10) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน

3. คุณลักษณะของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ประกอบด้วย

- 3.1 ปีที่พิมพ์เผยแพร่งานวิจัย
- 3.2 สถาบันที่พิมพ์เผยแพร่
- 3.3 สาขาหรือวิชาเอกที่ทำการวิจัย
- 3.4 หัวข้อที่ทำวิจัย
- 3.5 รูปแบบการวิจัย
- 3.6 วิธีการสุ่มตัวอย่าง
- 3.7 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
- 3.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

2. การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ หมายถึง การทำวิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระและงานวิจัยของหน่วยงาน/สถาบันการศึกษา และนักศึกษาระดับปริญญาเอก-โท จากสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ ที่พิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี 2550 – 2554

3. การศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัย หมายถึง การจัดกระทำข้อมูลงานวิจัยในส่วนที่เป็นลักษณะงานวิจัยและรายละเอียดควิธีดำเนินการวิจัย โดยใช้การสังเคราะห์เชิงปริมาณที่ต้องใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทางสถิติ มีรายละเอียด ดังนี้ 1) ปีที่พิมพ์เผยแพร่งานวิจัย 2) สถาบันที่พิมพ์เผยแพร่ 3) สาขาหรือวิชาเอกที่ทำการวิจัย 4) หัวข้อที่ทำวิจัย 5) รูปแบบการวิจัย 6) วิธีการสุ่มตัวอย่าง 7) เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย และ 8) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ หมายถึง การจัดกระทำข้อมูลงานวิจัยด้วยวิธีการสังเคราะห์เชิงคุณภาพโดยการบรรยาย หรือการวิเคราะห์เนื้อหา ผลของการสังเคราะห์ด้วยวิธีบรรยายจะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ข้อสรุปภาพรวมของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ
2. ได้แนวทางที่จะนำไปสู่การทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากร คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ และงานวิจัยสถาบัน ที่ทำการวิจัยในระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 จำนวน 87 เรื่อง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

1. เป็นงานวิจัยของนักวิจัยและนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่พิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 จากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชและจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

2. เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2550-2554 เนื่องจากหลังปี พ.ศ. 2546 ได้มีการปฏิรูประบบราชการ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลให้ กระทรวงศึกษาธิการต้องเปลี่ยนโครงสร้างครั้งใหญ่ กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง ปรับสถานะเป็นสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน และเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยจึงต้องการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านก่อนที่งานการศึกษานอกระบบจะผนวกงานการศึกษตามอัธยาศัยเข้ามามีรูปแบบเต็มรูปแบบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยซึ่งคณะวิทยานำมาจากรายงานการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชน” (นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์และคณะ 2553: 74 และ 76) แล้วนำมาปรับเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับมีทั้งหมด 18 รายการ ตามข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของการรายงานผลการวิจัย

เกณฑ์ในการแปลความหมายของคุณภาพงานวิจัย มีดังนี้

4.50 – 5.00	มีคุณภาพดีอย่างยิ่ง
3.50 – 4.49	มีคุณภาพดี
2.50 – 3.49	มีคุณภาพปานกลาง
1.50 – 2.49	มีคุณภาพไม่ดี
1.00 – 1.49	มีคุณภาพไม่ดียิ่ง

การคัดเลือกงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ครั้งนี้ใช้ระดับคุณภาพ 3.5 คะแนนขึ้นไป คือ มีคุณภาพดี

2. แบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย เป็นแบบกรอกข้อมูล โดยสรุปแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย

ตอนที่ 2 เนื้อหาและระเบียบวิธีวิจัย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย

1.1 สํารวจรายชื่องานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2554

1.2 ดำเนินการรวบรวมงานวิจัยจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ และงานวิจัยสถาบันเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในสำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช และจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

1.3 คัดเลือกและรวบรวมงานวิจัย

1.4 ทำการประเมินคุณภาพงานวิจัยโดยบันทึกข้อมูลงานวิจัยลงในแบบสรุปประเมินคุณภาพงานวิจัยได้งานวิจัยที่มีระดับคุณภาพอยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ย 3.5 คะแนนขึ้นไป) จำนวน 87 เรื่อง

2. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย

บันทึกข้อมูลงานวิจัยที่ผ่านการประเมินคุณภาพแล้ว ในแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย จำนวน 87 เรื่อง นำผลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1. ข้อมูลจากแบบประเมินคุณภาพงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัย ดำเนินการดังนี้

2.1 ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยตอนที่ 1 ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และร้อยละ

2.2 ข้อมูลจากแบบสรุปคุณลักษณะของงานวิจัยตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ใช้การสังเคราะห์เชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสรุปประเด็นหลักของงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัยในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1.1 ปีที่มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 2 อันดับแรก คือ ปี พ.ศ. 2552 พบว่า มีงานวิจัยจำนวน 34 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 39.08 รองลงมา คือ ปี พ.ศ. 2553 พบว่า มีงานวิจัยจำนวน 28 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 32.18 ปีที่มีการทำวิจัยน้อยที่สุด คือ ปี พ.ศ. 2551 พบว่า มีงานวิจัยเพียง 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 5.75

1.2 สถาบันที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด ในช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2554 2 อันดับแรก คือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีงานวิจัยจำนวน 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 26.43 รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยบูรพา มีงานวิจัยจำนวน 15 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 17.24 มหาวิทยาลัยที่ผลิตงานทำวิจัยน้อยที่สุด มี 11 มหาวิทยาลัย แต่ละมหาวิทยาลัยมีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

1.3 สาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 2 อันดับแรก คือ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มีงานวิจัยจำนวน 57 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 65.51 รองลงมา คือ สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาผู้ใหญ่ มีงานวิจัยจำนวน 10 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 11.49 สาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยน้อยที่สุด คือ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานโยบายสาธารณะ และสาขาวิชาบริหารธุรกิจ มีงานวิจัยเพียงสาขาวิชาละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

1.4 หัวข้อที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 2 อันดับแรก คือ การพัฒนาครูและบุคลากร มีงานวิจัยจำนวน 28 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 32.18 รองลงมา คือ การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มีงานวิจัยจำนวน 17 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 19.54 หัวข้อที่ทำวิจัยน้อยที่สุด คือ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากร มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.15

1.5 รูปแบบการวิจัยที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 2 อันดับแรก คือ การวิจัยเชิงสำรวจ มีงานวิจัยจำนวน 33 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 37.50 รองลงมา คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีงานวิจัยจำนวน 22 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 25.00 รูปแบบการวิจัยที่ใช้น้อยที่สุด คือ การวิจัยเชิงประเมินและการวิจัยแบบผสมผสานวิธี มีงานวิจัยรูปแบบละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.14

1.6 วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด คือ การเลือกแบบเจาะจงและการสุ่มอย่างง่าย มีงานวิจัยจำนวน 40 เรื่องเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 39.60 วิธีการที่ใช้น้อยที่สุด คือ การสุ่มหลายขั้นตอน มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .99

1.7 เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ มากที่สุด 3 อันดับแรก คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบทดสอบ/แบบวัด มีงานวิจัยจำนวน 55 เรื่อง 26 เรื่อง และ 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 34.59, 16.35 และ 14.46 ตามลำดับ เครื่องมือวิจัยที่ใช้น้อยที่สุด คือ แบบสรุปผล มีงานวิจัยเพียง 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .63

1.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 4 อันดับแรก คือ ค่าเบี่ยงเบน σ /ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า μ /ค่าเฉลี่ย การทดสอบค่าที และร้อยละ มีงานวิจัยจำนวน 62 เรื่อง 61 เรื่อง 38 เรื่อง และ 33 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 25.83, 25.42, 15.83 และ 13.75 ตามลำดับ สถิติที่ใช้น้อยที่สุดเพียงสถิติละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ .42 คือ มัชชฐาน ไคสแควร์ พิสัยควอไทล์ การเปรียบเทียบรายคู่/นิวแมน-คูนส์ และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน/สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย

2. ผลการวิจัยเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลการวิจัยและข้อเสนอแนะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ พบข้อสรุปที่ครอบคลุม 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) การพัฒนาครูและบุคลากร 2) การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ 3) การพัฒนาผู้เรียน 4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ 5) ความพึงพอใจ ขวัญ กำลังใจ ของบุคลากรและของผู้เรียน 6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 7) การมีส่วนร่วมในการจัดการการศึกษานอกระบบ 8) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน 9) การประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ และ 10) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน

หัวข้อที่มีผู้ศึกษามากที่สุด ได้แก่ การพัฒนาครูและบุคลากร รองลงมา ได้แก่ การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ รองลงมาอีก ได้แก่ การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ ความพึงพอใจ ขวัญกำลังใจของบุคลากรและของผู้เรียน ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน และการประกันคุณภาพของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ

อภิปรายผล

การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจดังนี้

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า

1.1 ปีที่มีผู้ทำวิจัยมากที่สุด คือ ปี 2552

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในช่วงก่อนปีดังกล่าว สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (ในขณะนั้น) ต้องเร่งดำเนินการในเรื่อง “การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อสนองนโยบายและแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548-2551 ของรัฐบาล โดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2546 และ แผนการดำเนินงาน (Roadmap) ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548-2551 จึงต้องกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานในองค์กรให้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารประเทศ (แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2549-2551 กลุ่มแผนงาน สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (<http://www.nfe.go.th>) ส่งผลให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบในหลายๆด้าน

1.2 สาขาหรือวิชาเอกที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบมากที่สุด คือ การบริหารการ ศึกษา โดยมีงานวิจัยด้านนี้มากที่สุดถึง 57 เรื่อง

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนโยบายดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทำงานด้านบริหารการศึกษาโดยตรง เนื่องจากต้องศึกษาหาวิธีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนางานให้เป็นไปตามเป้าหมาย อีกทั้งจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550-2551 (www.krakorsomor.com) ได้กำหนดแนวทางการดำเนินการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์กรและเครือข่าย และพัฒนาบุคลากรให้มีวิสัยทัศน์และศักยภาพในการปฏิบัติงาน ปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พัฒนานวัตกรรม การศึกษานอกระบบ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา โดยใช้ การศึกษาวิจัยเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องทำวิจัยจำนวนมากและหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอในการตัดสินใจดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว

1.3 รูปแบบการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ พบว่า ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงสำรวจมากที่สุด 33 เรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจโดย พนม พงษ์ไพบูล (อ้างถึงใน อาชญัญญา รัตนอุบล 2556: 17) ที่ระบุว่า ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานอกระบบส่วนมากประมาณร้อยละ 90 ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ และ อาจเนื่องมาจากแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2549-2551 ที่ประกาศใช้ทำให้จำเป็นต้องใช้การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ และสอบถามความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ บุคลากรในเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกันมีการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ จำนวนมากรองลงมา ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ใช้เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนางานในความรับผิดชอบที่ดำเนินการอยู่ให้ดีขึ้น และเหมาะสมกับงานการศึกษานอกระบบที่มีลักษณะงานและกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

2. ผลการสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ

ผลการสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับหัวข้อการวิจัย มีหัวข้อครอบคลุม 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) การพัฒนาครูและบุคลากร 2) การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ 3) การพัฒนาผู้เรียน 4) การบริหารจัดการการศึกษานอกระบบ 5) ความพึงพอใจ ขวัญ กำลังใจของบุคลากรและของผู้เรียน 6) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 7) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ 8) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน 9) การประกันคุณภาพของสถานศึกษานอกระบบ และ 10) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและของผู้เรียน ทั้ง 10 หัวข้อนี้ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงบรรยายหรือการวิเคราะห์เนื้อหาโดยได้เขียนบทสรุปในลักษณะภาพรวม เน้นประโยชน์การนำรายละเอียดมาใช้ ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับหลักการของการสังเคราะห์งานวิจัยดังที่ นางลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวานิช (2542) กล่าวว่าไว้ว่า การสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อค้นพบของรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงบรรยายหรือการวิเคราะห์เนื้อหา ผลของการสังเคราะห์ด้วยวิธีการบรรยายจะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ โดยอาจยังคงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องได้ด้วย หรืออาจจะนำเสนอบทสรุปรวมในลักษณะภาพรวม โดยไม่คงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องได้

ผลการวิจัยยังพบว่า หัวข้อการวิจัยที่มีการศึกษามากที่สุด คือ การพัฒนาครูและบุคลากรมีจำนวน 28 เรื่อง ครอบคลุมทั้งด้านการเรียนการสอน (จำนวน 15 เรื่อง) ด้านระบบและการดำเนินงาน (จำนวน 10 เรื่อง) และด้านสารสนเทศ (จำนวน 3 เรื่อง) ทั้งนี้เพราะการพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีในอันที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน ทั้งในด้านความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรอบรู้ ความชำนาญและทัศนคติ เป็นการดำเนินความพยายามใด ๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของบุคคลแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่บุคคลนั้นต้องกระทำ เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการทำงาน อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน (กุลธนะ ธนาพงศธร 2543: 167-169) การพัฒนาครูและบุคลากรจึงเป็นหัวใจสำคัญของหน่วยงานทุกประเภท หัวข้อนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทำวิจัยมาก โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอน เพราะการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายรูปแบบ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องอายุและสถานที่ โดยมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพมนุษย์ มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และเมื่อการเรียนการสอนในปัจจุบันยึดผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (Learner-centered) การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีความเชื่อว่าผู้เรียนมีศักยภาพในการเรียนรู้ การเรียนรู้จะเป็นการพัฒนาตามลักษณะของตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้เรียนมีศักดิ์ศรีและ

โอกาสที่ได้รับการเรียนรู้ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาจึงต้องเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาตามศักยภาพของแต่ละคนและได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ (ปาน กิมปี 2554: 10-11)

นอกจากนี้เพื่อให้สอดคล้องกับจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบ โรงเรียนปีงบประมาณ 2550-2551 ที่กำหนดให้มีการปรับวิธีเรียนเปลี่ยนวิธีสอนให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยมีตัวชี้วัด คือ สถานศึกษามีนวัตกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและจัดการศึกษาอบรมและเป็นกลไกสำคัญของ การปฏิรูปการศึกษา ได้กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของประเทศไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในส่วนของ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีหลักการของการประกันคุณภาพการศึกษาที่สอดคล้องกับปรัชญา การศึกษา ปาน กิมปี (2555: 5) ที่ระบุว่า 1) การมีส่วนร่วมของทุกส่วน การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาของประชาชน ซึ่งจำเป็นต้องเปิดโอกาสและจัดเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมใน การจัดการศึกษา ทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติ การได้รับประโยชน์ และการประเมินผล การประกัน คุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมและยอมรับ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและตัดสินใจในคุณภาพของผู้เรียน 2) การกระจายอำนาจทางการศึกษา การ จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์จะต้องกระจายอำนาจ ทางการศึกษาให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นผู้ที่ เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ทั้งผู้ปกครอง ชุมชน สถานศึกษา และอื่นๆ จะทำให้เกิดความตระหนักและสามารถมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องคำนึงถึงผู้ มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้มีบทบาทและหน้าที่ใน การประกันคุณภาพการศึกษา 3) การบริหารจัดการโดยใช้สถานศึกษา เป็นฐาน เมื่อการกระจายอำนาจทางการศึกษาเกิดขึ้น การจัดการศึกษาเป็นบทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาที่จะ วางแผนพัฒนาผู้เรียนด้วยแนวคิดและหลักการของสถานศึกษาเป็นฐานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ วางแผน การปฏิบัติภารกิจที่มุ่งผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ในการจัดการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมกับชุมชนและเป็นเอกลักษณ์ของตน 4) การมีความรับผิดชอบต่อสังคมและ สามารถตรวจสอบได้ สถานศึกษาและทุกฝ่ายเกิดความตระหนัก มีจิตสำนึกในการมีความรับผิดชอบต่อสังคมและ ปฏิบัติงานที่ตรวจสอบได้ ที่จะทำให้ชุมชน สังคมมีความมั่นใจว่าผู้เรียนที่จบการศึกษามีคุณภาพตามเป้าหมายของ หลักสูตรหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ และ 5) การสร้างวัฒนธรรมคุณภาพ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยจะต้องเป็นความพยายามของทุกๆ ฝ่ายและเป็นการดำเนินการอย่างปกติ มีความรับผิดชอบต่อคุณภาพ ของผู้จบหลักสูตร ที่จะมีคุณภาพในการอยู่ในสังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคม การประกันคุณภาพ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นความหวัง และความพยายามอย่างเป็นทางการนิสัยที่จะจัดการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมีคุณภาพ ดังนั้นครูและบุคลากรจึงต้องได้รับการพัฒนาด้านการเรียน การสอน เพื่อตอบสนองแนวคิดนี้

ในส่วนของพัฒนาครูและบุคลากรด้านระบบการดำเนินงานและสารสนเทศ เป็นการสอนงานการ อบรม ให้ความรู้บุคลากรที่ทำงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดีในองค์การ ช่วยทำให้ระบบและวิธีการ

ปฏิบัติงานมีสมรรถภาพดียิ่งขึ้น มีการติดต่อประสานงานดียิ่งขึ้น ช่วยทำให้เกิดการประหยัด ลดความเสี่ยงของวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพราะเมื่อบุคลากรได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีความผิดพลาดในการปฏิบัติ น้อยลง เพื่อการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าและมีชื่อเสียงขององค์กร ทำให้องค์กรมีความสมบูรณ์และพร้อมที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางการแข่งขัน เพื่อการจะดำรงคงอยู่ ความเจริญก้าวหน้า เติบโตอย่างกว้างขวาง องค์กรจึงต้องพร้อมในการฝึกอบรมและพัฒนา และปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงจำเป็นต้องมีการอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการปรับตัว ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (วิจิตร อาวะกุล 2540: 25-27; กุศลชน ธนาพงศธร 2543: 169-171; สมาน รังสิโยกฤษฎ์ 2544: 83; และนุชตรียา ผลพานิชย์ 2550: 13-14: 7-8)

หัวข้อการวิจัยที่มีการศึกษารองลงมา ได้แก่ การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ จำนวน 17 เรื่อง เหตุที่มีการวิจัยหัวข้อนี้จำนวนมากเช่นกัน เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวไว้ในหมวด 3 มาตรา 15 (2) ดังนี้ การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2550: 6) และจากแนวคิดที่ว่าจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาคนต้องมีลักษณะของการจัดกิจกรรมการศึกษอย่างกว้างขวางในหลายๆ รูปแบบตามสภาพสถาบันและสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น โครงการฝึกอบรมให้ผู้ไร้ฝีมือในสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ปฏิบัติงานอยู่เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ เช่น ในรูปแบบของการอบรมสัมมนา มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของการให้การศึกษา เพื่อเพิ่มความรู้หรือการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับผู้ที่ออกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว (อุ้นตา นพคุณ 2543: 126) และแนวคิดการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2546:17) ที่ว่ากิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่สามารถสรุปแบบแผนแน่นอน มีการจัดขึ้นตอนตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนยึดแนวคิด “การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา” มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียน ใช้ความคิด รู้จักตัดสินใจ รู้จักเรียนรู้ด้วยตัวเอง ช่วยเหลือตัวเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีอิสระภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด

นอกจากนี้ สนอง โลหิตวิเศษ (2544: 28) ได้กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในโลกรที่สาม ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนตั้งแต่ประมาณปลายทศวรรษของปี 1960-1969 จนถึงปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อแก้วิกฤตทางการศึกษา ในขณะนั้นมีประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนรวมทั้งผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นทั้งผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยผู้ใหญ่ ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากระบบโรงเรียนหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาได้จัดโครงการการศึกษาผู้ใหญ่อยู่แล้ว แต่เพื่อให้ครอบคลุมประชาชนวัยเรียนที่อยู่นอกระบบ มุ่งเน้นให้ประชากรผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการศึกษาต่อเนื่อง การฝึกอาชีพ การฝึก อบรม ในรูปแบบการศึกษานอกระบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบท แต่

ละประเทศจึงมีรูปแบบและวิธีการของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายของการพัฒนาประเทศ ประกอบกับจุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550-2551 (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานปลัด กระทรวงศึกษาธิการ 2549: 7-8) มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้มีนวัตกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย เช่น แบบกลุ่ม แบบชั้นเรียน แบบทางไกล จากการปฏิบัติจริง ฯลฯ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและนำนวัตกรรมมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการมากยิ่งขึ้น การพัฒนารูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการทำวิจัยเพื่อค้นหา พัฒนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบและการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบใหม่ๆ ตลอดเวลาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

อย่างไรก็ดีเมื่อมีพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 เกิดขึ้น หัวข้อที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบควรมีทิศทางที่ตอบสนอง ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในด้านต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติ เช่น ภาาติเครือข่าย ซึ่งเป็นจุดเน้นของพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ ที่เล็งเห็นว่างานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นงานที่ต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อให้วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นไปตามที่ตั้งไว้ เช่น

1. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับภาาติเครือข่าย

1.1 วิธีการ แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาาติเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ และแนวทางการกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ (ตามมาตรา 6)

1.2 วิธีการจูงใจ (การส่งเสริม และสนับสนุน) ให้ภาาติเครือข่ายเกิดความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา (ตามมาตรา 7)

1.3 แนวทางการกำหนดสิทธิประโยชน์ที่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบพึงได้รับ (ตามมาตรา 10)

1.4 วิธีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาาติเครือข่ายได้รับการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงานแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย (ตามมาตรา 11)

1.5 แนวทางส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานให้ (บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น) รวมตัวกันเป็นภาาติเครือข่าย (ตามมาตรา 12) โดยมีรูปแบบการวิจัย: คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อสอบถามความคิดเห็น วิจัยพัฒนาหรือการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายเพื่อหาแนวทางหรือรูปแบบ วิจัยแบบผสมผสานวิธีเพื่อศึกษาวิธีการและแนวทาง เป็นต้น

2. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้: ตามมาตรา 6

2.1 การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.4 การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.5 การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยมีรูปแบบการวิจัย:

คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อจัดแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหมวดหมู่ เพื่อศึกษาแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ

ความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียน การวิจัยพัฒนาเพื่อหาแนวทางการใช้แหล่งการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ

3. หัวข้อการวิจัยเกี่ยวกับการให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคม: ตามมาตรา 8 และมาตรา 12

3.1 การศึกษาทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2 การศึกษาสาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิต

3.3 แนวทางการจัดทำและการพัฒนาระบบการเทียบโอนผลการเรียนรู้

3.4 แนวทางการเทียบโอนผลการเรียนการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

3.5 รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

3.6 แนวทางการใช้ประโยชน์เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สถานีวิทยุ โทรทัศน์ เพื่อการศึกษา วิทยุชุมชน ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้อื่น) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของประชาชน โดยมีรูปแบบการวิจัย: คือ วิจัยเชิงสำรวจเพื่อสอบถามความคิดเห็น วิจัยพัฒนาหรือการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายเพื่อหาแนวทางหรือรูปแบบ วิจัยแบบผสมผสานวิธีเพื่อศึกษาวิธีการและแนวทาง

ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวเป็นงานวิจัยที่จะจัดทำโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา หรือบุคลากรจากภาคีเครือข่ายที่สนใจ หรือบุคลากรที่ดูแลแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ หรือผู้สนใจทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยจะเห็นได้ว่าหัวข้องานวิจัยที่มีค่อนข้างน้อย คือ การพัฒนาผู้เรียน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน การประกันคุณภาพของสถานศึกษานอกระบบ และการใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน

1.2 รูปแบบการวิจัยที่มีมาก คือ การวิจัยสำรวจและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ดี เพื่อนำไปใช้ในการค้นหาสิ่งใหม่ๆ และพัฒนา ปรับปรุงงานการศึกษานอกระบบ อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงประเมิน การวิจัยแบบผสมผสานวิธี การวิจัยเชิงทดลอง และการวิจัยทดลอง มีการทำน้อย

1.3 วิธีการได้มาของกลุ่มตัวอย่างเป็นการเลือกแบบเจาะจงมากที่สุดวิธีหนึ่ง ซึ่งการได้กลุ่มตัวอย่างมาด้วยวิธีนี้ทำให้ผลที่ได้อยู่ในวงแคบ ไม่อาจอ้างอิงไปยังกลุ่มอื่นๆได้

1.4 ผลที่ได้จากการสังเคราะห์คุณภาพของงานวิจัย มีรายละเอียดที่ได้รวบรวมและจัดหมวดหมู่เป็นแนวทางที่สามารถนำมาจัดเป็นหัวข้อศึกษาเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบเพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าต่อไปได้อีกเนื่องจากการทำวิจัยน้อย คือ

1) การพัฒนาผู้เรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์และสื่อวีดิทัศน์ ซึ่งในปัจจุบันทั้งคอมพิวเตอร์และวีดิทัศน์ เป็นสิ่งที่มีใช้แพร่หลายจึงควรมีการจัดทำให้มากขึ้น เนื่องจากเหมาะกับการศึกษานอกระบบที่ยืดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลาเมื่อต้องการเรียน

2) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบของภาคีเครือข่าย ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และของชุมชนในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องและตอบสนองกับจุดเน้นของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

3) ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน และการศึกษาตามอัธยาศัยของชุมชน และความต้องการและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของบ้านหนังสือ ซึ่งทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ต้องการเน้นให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

4) การประกันคุณภาพของสถานศึกษาศึกษานอกระบบ ความพร้อมเพื่อรับการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ระบุไว้ในหมวดที่ 6 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 มาตรา 47, 48 และ 50

5) การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการศึกษาในการจัดการเรียนการสอนของครู และ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้เรียน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ระบุไว้ในหมวดที่ 9 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 มาตรา 65 และ 66

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรให้ความสำคัญและทำวิจัยเกี่ยวกับหัวข้อเหล่านี้ให้มากขึ้น เช่น การพัฒนาหลักสูตร การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรด้านวิชาชีพ หลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาผู้เรียน การบริหารจัดการการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบ ความต้องการการศึกษานอกระบบของประชาชน การประกันคุณภาพของสถานศึกษาศึกษานอกระบบ การใช้เทคโนโลยีของบุคลากรและผู้เรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภาคีเครือข่าย ฯลฯ

2.2 ควรมีรูปแบบการวิจัยอื่นๆ ให้มากขึ้น เช่น การวิจัยเชิงประเมิน การวิจัยแบบผสมผสานวิธี และการวิจัยเชิงทดลอง เพราะจะเป็นการตรวจสอบการดำเนินงานในรายละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ มากขึ้น รวมทั้งมีการยืนยันผลที่ได้จากการวิจัยที่น่าเชื่อถือ เปิดแนวคิด วิธีการและมุมมองใหม่ๆ ให้การศึกษานอกระบบได้ขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางขึ้น

2.3 หัวข้อที่ทำการวิจัยในแต่ละช่วงจะขึ้นอยู่กับแนวโน้มนโยบายของการศึกษาในช่วงนั้นๆ นับตั้งแต่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เป็นต้นมา พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ทำให้การศึกษานอกระบบมีการปรับเปลี่ยนหลายประเด็นทั้งในด้านโครงสร้าง ชื่อหน่วยงาน ภารกิจ กลุ่มเป้าหมาย ฯลฯ รวมทั้งนโยบาย จุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแต่ละปีงบประมาณ ดังนั้นการกำหนดหัวข้อการทำวิจัยบางหัวข้อจึงควรเป็น ไปเพื่อสนองแนวโน้มนโยบาย จุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานดังกล่าว

บรรณานุกรม

กุลธน ธนาพงศธร (2543) เอกสารการสอนสาขาวิชาวิทยาการจัดการ หน่วยที่ 5 พิมพ์ครั้งที่ 7 นนทบุรี

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2546). *ปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน*. กรุงเทพฯ ยูไนเต็ด โปรดักชั่น.

นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวานิช. (2542). *รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยทางการศึกษาด้านการวิเคราะห์อภิमानและการวิเคราะห์เนื้อหา*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

นฤมล ดันตสุรเศรษฐ์และคณะ. (2553). *รายงานการวิจัยเรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชน*. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

นุชตรียา ผลพานิชย์. (2550). *การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม*. นครราชสีมา โครงการตำราเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ 80 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

ปาน กิมปี (2554) “การประกันคุณภาพการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” ใน *ประมวลสาระ ชุดวิชาสัมมนาการบริหารจัดการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. หน่วยที่ 14 บันทึกศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ปาน กิมปี. (2555). “การสังเคราะห์งานวิจัยการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาการวิจัยการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. หน่วยที่ 5 บันทึกศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย.

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพ.ศ.2551 www.thailandlawyercenter.com.

จิตร อาวะกุล. (2540). *การฝึกอบรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนอง โลหิตพิเศษ. (2544). *การศึกษานอกระบบ*. เอกสารอัดสำเนา.

สมาน รังสิโยกฤษณ์. (2544). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพฯ สวัสดิการสำนักงาน ก.พ.

เสาวนีย์ เลวลีย์. (2554). “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาการบริหารจัดการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. หน่วยที่ 9 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อาชญญา รัตนอุบล. (2556). “สัมมนางานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษานอกระบบและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาการวิจัยการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*.

หน่วยที่ 9 บันทึกศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อุ้นตา นพคุณ. (2543). *การศึกษานอกโรงเรียน*. กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

<http://www.nfe.go.th>

www.krukorsornor.com